

Конфликтът Русе – Гюргево

Какво се крие зад думите

В началото на декември 1987 г. получих заповед на Министерския съвет, с която бях задължен да оглавя работна група, на която се поръчваше „да се направи цялостен анализ на замърсяването на въздуха, на въздействието на замърсителите върху човека и околната среда, на организацията, методиката и използваната апаратура за измерване и да внесе в Министерския съвет предложение за комплексно решаване на екологичните проблеми в района на Русе“. Срок – до края на февруари 1988 година.

Оформени бяха няколко подгрупи, ръководени от компетентни български учени и специалисти: технологична, аналитична, медицинска, екологична, по гражданска отбрана, метеорологична група, специалисти по моделиране и др. Основният колектив бе от 53-ма души, но спорадично бяха използвани почти още толкова други специалисти.

Анализирани бяха всички налични данни от измерванията на местния РИОПС и ХЕИ, както и данни от здравните служби в града от 1976 г. насам. Бяха организирани и направени собствени измервания.

Бе констатирано, че обгазяванията на Русе с хлор започват след 1982 г., т. е. след въвеждането на завода за хлоралкална електролиза в гр. Гюргево в експлоатация. Налице е ескалация на обгазяванията: през 1982 г. те са били 26, при което пределно допустимата концентрация (ПДК) на хлор е надхвърляна до 3 пъти; през 1987 г. обгазяванията са 71, при което ПДК е надхвърляна до 9 пъти.

(Продължава на 3-а стр.)

Неприятни заключения направи нашата медицинска подгрупа, която бе подпомогната от местни медицински работници. Констатирано бе, че след обгазяването редица заболявания са се увеличили до два пъти. Не навсякъде обаче бе получена надеждна статистическа достоверност.

Како всеки среден по големина индустриален град, Русе има собствени замърсители — от промишлените предприятия (около 80 на брой). Бяха уточнени 31 възможни източници на замърсявания. Специално внимание бе отделено на ТЕЦ „Русе“ (изток и запад), автотранспорта, заводите „П. Караминчев“, „Г. Генов“, „Л. Таджер“, „Н. Киров“, Завода за печатни платки, МК „Г. Димитров“, предприятието „Свежест“ и др.

Без да се впускам в подробности, ще отбележа главния извод: източници на замърсявания в Русе, макар и съществени, не бяха в състояние да предизвикат критични ситуации в града. Ако нямаше нещо друго, то положението в Русе от екологична гледна точка не би било по-лошо, отколкото например в София или Димитровград.

Предложенията и препоръките, направени и после възприети от Министерския съвет, трябваше да оздравят въздуха над Русе. Въвеждането на тролейбусен транспорт, постепенното преминаване на ТЕЦ от донецки въглища на газ, ред мероприятия в химическите заводи, изваждане на лепената от града и други идеи, които частично или пълно се осъществиха, трябваше да осигурят това.

Още от началото на обследването обаче бе ясно, че критичните ситуации се създават от източници откъдето Дунав, макар че по това време информацията ни бе доста оскъдна. Знаеше се, че срещу Русе действа завод за хлор-алкална електролиза, който произвежда елементарен хлор и хлорни производни. Той бе посещаван от наши специалисти, в това число и първия зам.-председател на КОПС Борис Чакалов. Това е завод, подобен на нашия в Девня, правен по съветски проекти и използвава съветско оборудване. Известно ни бе, че макар и строен много по-късно от Девнянския, поради недоконплектовка, лоша технология и трудов дисциплина, а може би и некомпетентност, този завод се намира в лошо състояние и е постоянен източник на хлорни замърсявания. За сравнение специална група обследва Девнянския завод. Установено бе, че за 19 години (от 1968 до 1987 г.) никогa среднодневните концентрации на хлор не са надвишавали ПДК на четирите пункта, където се водят наблюдения, с едно изключение.

По това време имаме открителни сведения, че в Гюргево може би на отделна площадка (условно я нарекохме комбинат №2) се произвеждат органичолорни съединения за различни цели. Както впоследствие се изясни, това са двадесетина цехове или фабрики, строени по указанията на Елена Чаушеску, най-често без документация и общо взето на ниско технологично равнище. С привличането към работната група на колеги, разполагащи със съвременна апаратура, като се използвава понякога хватки, познати от детективските романи, успяхме да дешифрираме около 25 органичолорни съединения с дразнещо, някои с известно, а други с неизвестно докрай вредно действие върху човешкия организъм. Това са междинни или крайни съединения за различни производствени синтези, като се започне от сълзотворни газове и се стигне до

изходни вещества за електрификацията и др. Болшинството от тях не се използват нито в едно русенско предприятие. Както узнавам сега, гамата на тези хлор-производни се разширява с титанови и циркониеви хлор-производни, бензидинови багрила и др. Създадена е вече трета производствена площадка. По-късно румънската страна призна производството на част от тези вещества, но някои цехове и сега са „табу“ за българските специалисти. Тези, които са влезли при производството на т. нар. кайтак (вулканти), са ужасени от примитивната технология. Не зная дали в тези заводи има и се спазват елементарни правила за охрана на труда. Повечето от горните веще-

по технологии и със съюржения, които едва ли така мърсят околната среда.

За съжаление нашият доклад, който съдържа достатъчна информация актуална и днес, продължава да си лежи някъде. По едно копие лично предадох на Г. Атанасов и Гр. Стоичков. Едно копие с почти цялата документация е в Министерството на околната среда, друго бе предадено в Русе на специалния плъномощник на Министерския съвет Дочев. Факт е обаче, че министър Александров съвсем наскоро научи от мен за този доклад. Преди два месеца същият бе в Букурещ и води преговори със своя румънски партньор, очевидно без достатъчна информация. Новият

кадър, Бе подписан съответен договор от Н. Дюлгеров, тогавашния председател на КОПС, и акад. Бл. Сендов. БАН изпълни своите задължения, КОПС — нито едно. Наясъществено е, че не разполагаме с необходимата апаратура. Съвременено амбициозни ръководители на други места купиха подобна апаратура за стотици хиляди долари, която не се използва пълноценно, а някъде просто не се използва. Нещо повече — оказа се, че някои от купените по-рано апарати са доставени некомпетентно.

НЕШАТА ДНЕС И КАКВО ДА СЕ ПРАВИ

Русе от време на време отново се обгазява, защото съседите от север взоят хлор с цистерни от другата и продължават синтеза на органични и неорганични съединения, вероятно на инсталации и по технологии, които замърсяват околната среда. Нашите служители от местните РИОПС и ХЕИ се измъчват всеки три часа да правят стандартни анализи, които по същество нищо не дават. Г-н Маркуца вероятно се подмисля. То е, защото още през ноември 1987 г. КОПС прие със специален протокол румънските методи на анализ, които водят до заблуждение. И две години и половина някои сътрудници на КОПС (МОС) не можаха, или не искаха да разберат това. Вместо да се търсят истинските замърсители, се определя станалите почти митичен хлорен йон, който всеки човек има в достатъчно количество в стомаха си.

Неотдавна след като узнаха за ново обгазяване на Русе, сътрудниците на „ЛИЗА“ ст. н. с. Георги Стоев, ст. н. с. Иван Хавезов и н. с. Рина Паричкова по собствена инициатива посетиха Русе, където имаха работно съвещание със специалистите от местния РИОПС. Обсъдена е обстановката, дадени са методични указания за вземане на проби при евентуални нови обгазявания. Но къде да се анализират? Молим се на „ДОГИНГ-КОНТРОЛА“, която получи долари и има подобна апаратура. А „ЛИЗА“? От нея сега има невероятна нужда, защото въздухът над страната ни е пълен с кавки ли не нестандартни замърсители — наши и „внесни“. Крайно време е Министерството на околната среда да изплати своите задължения — не обявява министър Александров, а неговия научноинформационен център (институт с около 200 души), който да забрани като трябва. Той получи и валута, набави си апаратура, макар че все още му липсват съответните специалисти — типичен български синдром.

Отново се връщам на старото си предложение. Случай Русе-Гюргево може да се реши само на високо международно равнище. Мощна роля могат да изиграят екологичните движения в двете страни. Не вярвам нито на братски чувства и разбиране, нито на хуманизма в този случай. На хората от отсрещната страна трябва да стане ясно, че те са не по-малко заинтересовани от населението в България. Защото съхраняването на големи количества хлор в неподходящи цистерни е истинско безумие. При едно силно земетресение и ако вятърът духа към румънската територия, не само Гюргево е обречено, но сериозна е заплахата за милионния Букурещ. В Румъния има добри химичи, мнозина от които лично познавам. Мисля, че те лесно ще се разберат. За Русе има още какво да се направи и аз и моите сътрудници сме били винаги на тяхно разположение.

Акад. ГЕОРГИ БЛИЗНАКОВ

ства, попаднали в атмосферата, по-бавно или по-бързо се хидролизират, дават един „коктейл“ от различни съединения с нееднороден състав, но с определено дразнещо и вредно действие. Не ще и съмнение, че същото става не само в мъгливо време, но и при попадане на тези вещества на различни влажни части на тялото, например където има лигавици — дихателните пътища, очите и др.

Отначало мислехме, че обгазяванията в Русе от румънска страна са резултат от аварийни положения. Анализът на 177 обгазявания обаче показа учудваща закономерност — разредителна крива, при която 80 на сто са между 6 и 14 часа с максимум (36 на сто) между 8 и 10 часа. И най-отвратителното е, че болшинството са при тихо време (25 на сто), или когато вятърът духа към нашата страна. Коментарите, струва ми се, са излишни.

Работата бе завършена в срок и докладът датиран в окончателна форма на 26.02.1988 г. Всички предложения на групата бяха приети от Министерския съвет. Когато връхът доклада лично на тогавашния председател на Министерския съвет Георги Атанасов от името на групата, настоях за две неща. Първо — оздравяването на екологичната обстановка в Русе може да стане само с централизирано финансово участие, и второ — възростване за обгазяването на Русе трябва да се постави от най-високо място на най-сериозно, т. е. в нашите международни отношения с Румъния. Чух за драматични разговори между Т. Живков и Н. Чаушеску, в резултат на които заводът за хлор-алкална електролиза бе спряно. Но възростване не е само да бъде спряно временно или постоянно, само едно завод или едно производство (например епихлорхидринна). Става дума за цяла серия специални производства, които „издишват“ вредни емисии. На много места по света те също работят, но

началник на РИОПС инж. Ст. Върбанов (слава богу, химик) също не знаеше за него. Е, Бог да пази България!

Чух, че на някакъв митинг в Русе се е споменало моето име, г-н П. Берон също ме е споменал на един митинг пред румънското посолство. Декларирам, че оттогава лично не съм се занимавал конкретно с русенските обгазявания освен със съвети, когато е било необходимо. Занимавал съм се с нещо друго.

„ЛИЗА“ СРЕЩУ НАРУШЕНИЯТА

Определянето на тривиални замърсители като прах, сажди, серни и азотни оксиди, хлор и хлорен йон, сероводород, дори и да е наредено, днес не е достатъчно, за да се оцени от екологична гледна точка околната среда. Съществува десетки и стотици други, главно органични замърсители от различни източници и с различно, често много опасно въздействие върху човешкия организъм. Обгазяванията на Русе през последните месеци показват именно това. Анализите по конвенционалните методи често дават нормална обстановка. Г-н Маркуца — румънски експерт, който досега винаги участвувал при двустранните преговори, обикновено се позовава на анализите за конвенционални замърсители: за водът за хлор и спря, анализите не констатира хлор, търсете замърсители сред предприятията в Русе. А всъщност обгазяванията има, но те са от друг характер и други са методите за анализ. Оказа се, че и тук изоставането ни е значително.

Не беше трудно да убедя Президиума на БАН и бившия КОПС да се изгради една неговля лаборатория за изследване замърсяванията на атмосферата (ЛИЗА), която, снабдена със съвременна апаратура и висококвалифицирани специалисти, да разработва методи за откриване именно на такива нестандартни замърсители и заедно с това да служи и за обучение на